

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2025-02-25

SBN 2025-03-25

Diarienummer SBF-2025-00289

Datum för kungörelsedelgivning:
2025-04-02

Handläggare

Alex Koivukangas Larsen

Telefon: 031-368 17 87

E-post:

Alex.koivukangas.larsen@stadsbyggnad.goteborg.se

Beslut om samråd för naturminnesförklaring av en gränsek på fastigheten Bö 750:797

Förslag till beslut

I stadsbyggnadsnämnden

1. Genomföra samråd om förslag för naturminnesförklaring av gränseken på fastigheten Bö 750:797
2. Uppdra åt stadsbyggnadsförvaltningen att genom kungörelsedelgivning förelägga sakägare att yttra sig över förslaget till naturminnesförklaring
3. Justera paragrafen omedelbart

Sammanfattning

Stadsbyggnadsnämnden ska besluta om samråd inför beslut om naturminnesförklaring av en gränsek på fastigheten Bö 750:797. Syftet med naturminnesförklaringen är att bevara en gammal och grov ek som här anses vara ett särpräglad naturföremål. Eken har tidigare varit en levande gränsmarkör mellan olika gårdar, därav benämningen ”gränsek”. Ekens anknutna biologiska och kulturhistoriska värden avses skyddas genom regelbunden besiktning, skötsel vid behov, eventuell skyltning samt genom de föreskrifter som föreslås i naturminnesförklaringen.

Bildandet av naturminnet grundar sig i Göteborg Stads miljö- och klimatprogram, i vilket det finns ett mål om att bilda 15 naturminnen tills år 2030. Stadsbyggnadsförvaltningen bedömer att föreslagen ek skyddas bäst med ett långsiktigt skydd genom naturminnesförklaring. Naturminnesförklaring möjliggör ett skydd av naturvärden, som är väldigt areellt begränsat och enklare kan anpassas så att övriga intressen i samhällsutvecklingen inte påverkas. Stadsbyggnadsförvaltningen anser att förslaget följer hushållningsbestämmelserna för mark- och vattenområden enligt 3 och 4 kap. miljöbalken och är förenligt med Stadens gällande planer.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Att skicka förslaget på samråd bedöms inte få några särskilda ekonomiska konsekvenser. Vid ett framtida bildande av naturminnet kommer det innebära en viss kostnad för stadsmiljöförvaltningen dels i form av eventuell utsättning av skyltar, dels i form av årlig besiktning och eventuell skötsel.

Bildandet av naturminnet skulle säkra monetära värden som eken bidrar med genom sina ekosystemtjänster, både idag och framtiden. Eken som här föreslås skyddas är ett av

stadens äldsta träd och detta betyder att det troligtvis är ett av de mest ekonomiskt värdefulla i staden. Varje ekosystemtjänst kan tilldelas ett uppskattat monetärt värde och för ekar ökar generellt sett ekosystemtjänsterna med åldern. Exempelvis binder ett gammalt träd in mer koldioxid än ett ungt träd. Kopplingen mellan ekonomiska värden och ekosystemtjänster innebär alltså en koppling mellan den ekonomiska dimensionen och den ekologiska samt sociala dimensionen.

Skötsel av de föreslagna naturminnena kommer vara behovsbaserade och utföras utifrån årlig besiktning av träden. I dagsläget finns ingen uppskattad kostnad för skötsel men det bedöms inte vara resurskrävande. Naturminnesförklaring av träd kan dessutom bidra till förenklad prioritering av skötsel vid eventuell brist på tid och resurser. Kostnad av skötsel kan ställas i jämförelse med kostnaden av att ett träd ska fällas, vilket det har ökad risk för om det inte skyddas. Det beräknas vara minst lika dyrt att avverka trädet som det är att bevara det genom aktiva bevarandeåtgärder som exempelvis instängsling. Utöver detta skulle kostnader för kompensation tillkomma, samt kostnader i form av förlust av ekosystemtjänster.

Bedömning ur ekologisk dimension

Att skicka förslaget på samråd bedöms inte få några särskilda ekologiska konsekvenser. Ett bildande av naturminnesskydd för eken skulle bidra till att ett flertal ekologiska värden samt ekosystemtjänster bevaras både idag och för framtiden. Ekologiska värden bidrar till en ekologisk hållbarhet vilket är en grundläggande byggsten för den sociala och ekonomiska hållbarhet som behövs för en hållbar samhällsutveckling.

Gamla träd bidrar med många ekosystemtjänster som spänner sig över flera kategorier – försörjande, reglerande och upprätthållande, kulturella samt stödjande. Exempel på ekosystemtjänster är:

- Upprätthållande av viktiga livsmiljöer för ett stort antal djurgrupper.
Tillhandahållande av habitat bidrar till andra ekosystemtjänster som till exempel fortlevnad och pollination från pollinerare, vilket i sin tur gynnar produktion av föda
- Upprätthållande av biologisk mångfald. Biologisk mångfald bidrar exempelvis till mer resilienta ekosystem
- Klimatanpassning i form av skugga, temperaturutjämning, fördröjning och minskning av dagvatten samt upptag av koldioxid
- Påverkan på lokalklimatet genom att reglera vindens styrka och riktning, minska partikelhalter i luft samt minska och uppehålla dagvatten
- Kulturella ekosystemtjänster som gynnar psykiskt välmående, kunskapsbyggande, inspiration och estetiska intressen.

Ekars höga ekologiska värden kommer generellt sett med hög ålder, grovhet och erbjudande av olika mikrohabitat. Mångfalden av habitat och föda i en gammal ek gör att flera olika artgrupper gynnas. Eken är ett av de trädslag som hyser flest värdberoende arter, däribland många rödlistade arter. De talrikaste organismgrupperna på ek är storsvampar, skalbaggar, fjärilar, steklar och lavar men ekar kan ha stor betydelse även för andra organismer som till exempel fladdermöss. Vissa artgrupper är helt beroende av just trädslaget ek och begränsade till detta. Även när eken dör lever dess värden kvar i

den döda veden. Döda eller döende träd används av många arter av fåglar, insekter och däggdjur, som både födosöksplats och boplats. För en del arter är miljön livsnödvändig under vissa delar av livscykeln. Även arter av mossar, lavar och svampar gynnas av död ved. Naturminnesförklaringen som här föreslås kommer gälla även när trädet dött, förutsatt att trädet inte innebär en säkerhetsrisk, vilket bidrar till bevarande av värden.

Anledningen till att just gamla och grova träd bör prioriteras för skydd inom Staden är att värden anknutna till träd generellt sett ökar med trädens ålder. Ett ungt träd genererar inte samma eller lika värdefulla nyttor som gamla träd. För att ett träd ska räknas som gammalt krävs en ålder på cirka 50–100 år och för en del arter dubbelt så lång tid. För att en ek ska börja ge de speciella livsmiljöer som många hotade arter behöver krävs ännu högre ålder, ofta högre än 200 år. Träden som här föreslås naturminnesförklaras är cirka 300–500 år gamla och om dessa på grund av bristande skydd skulle fällas skulle det troligtvis ta lika lång tid för värdena att återupprättas. Ytterligare ett skäl till att just gamla och grova ekar bör skyddas särskilt är att denna typ av träd minskat i Sverige och i Europa i takt med att det moderna samhället byggts ut. Jämfört med resten av norra Europa har Sverige relativt stora bestånd av gamla träd, vilket medför att Sverige har ett särskilt stort ansvar att skydda dessa. Att arealen ek i Sverige ändå minskat jämfört med ett antal hundra år sedan innebär att även livsutrymmet för ekberoende arter minskat. Många arter är helt beroende av ek och har svårt att sprida sig mellan olika miljöer.

Naturminnesförklaring av den föreslagna eken kan bidra till en mer anpassad skötsel, vilket i sin tur ger bättre bevarandeförutsättningar. Att arbeta för bevarande och skydd av ekar bidrar till måluppfyllelse inom exempelvis:

- Målet *Göteborg ska vara ledande i klimatomställningen och ha en hög biologisk mångfald* i Göteborgs Stads budget för 2025.
- Miljömålet *Göteborg har en hög biologisk mångfald* i Göteborgs Stads miljö- och klimatprogram, genom indikatorn för antal naturminnen och areal skyddad natur.
- Miljömålet *Stadsbyggnadsförvaltningen ska öka andelen biotopskydd och naturminnen i urbana miljöer*. Ökningen av skyddad natur i urbana miljöer bör motsvara minst 50% av det totala antalet nya naturminnen, och minst 20% av det totala antalet nya biotopskyddsområden, ur Stadsbyggnadsförvaltningens miljöplan (bilaga 1 till Stadsbyggnadsförvaltningens riktlinje för systematiskt miljöarbete).

Bedömning ur social dimension

Att skicka förslaget på samråd bedöms inte få några särskilda sociala konsekvenser. Ur ett långsiktigt perspektiv skulle bildandet av naturminnet innebära att naturvärden, kulturvärden och ekosystemtjänster bevaras så att de även gynnar kommande generationer. Detta kan kopplas till de ovan beskrivna ekologiska och ekonomiska dimensionerna. Tillsammans påverkar samtliga dimensioner hälsan i samhället positivt.

Eken är en av fyra så kallade ”gränsekar” i Örgryte-området. Det är viktigt att lyfta dessa fyra ekar som en grupp, då de tillsammans berättar om en historia. De fyra ekarna har förr i tiden agerat som levande gränsmarkörer mellan olika gårdar, därav benämningen ”gränsekar”. På den tiden, under cirka 1500-talet till första hälften av 1800-talet, var ekar högt värdesatta och nedtagande av ekar kunde ha allvarliga konsekvenser. Detta berodde till största del på att Sveriges ekbestånd tillhörde kronan och inte fick avverkas. Kring

mitten av 1800-talet upphävdes dock avverkningsförbudet och i takt med att samhället byggts ut och moderniserats har ekar avverkats i hög grad, och synsättet på ekarnas värden förändrats. Idag berättar de fyra gränsekarna om en intressant historia och tillför kulturhistoriska värden till området. Historian kan lyftas för att bli ännu mer synlig för allmänheten, exempelvis genom skyltning och information på Stadens webbsida.

Träd i sig själva bidrar till ett socialt värde som är särskilt viktigt när träden ligger i urbana miljöer. Träd kan bidra till kulturella ekosystemtjänster som gynnar exempelvis psykiskt välmående, kunskapsbyggande, inspiration och estetiska intressen, spirituell och själslig tillfredsställelse, sociala möten, med mera. De kan dessutom ge en individ en känsla av identitet och ge en plats en särskild identitet. Forskningsstudier tyder på att människor uppskattar miljöer med stora och breda träd, ljud från djurlivet och hög biologisk mångfald. Eken som här föreslås för naturminnesförklaring är mycket gammal, grov och har stort bidrag till biologisk mångfald.

Bilagor

1. Beslutshandling
2. Beslutscharta
3. Sändlista

Ärendet

Stadsbyggnadsnämnden ska ta beslut om att gå ut på samråd med förslaget om naturminnesförklaring. Samrådet föreslås pågå under en månad från nämndens beslut.

Beskrivning av ärendet

Detta ärende grundar sig i att Göteborgs Stad inom miljö- och klimatprogrammet har åtagit sig att bilda 15 naturminnen tills år 2030. I dagsläget har inga naturminnen bildats. Målvärdet baseras bland annat på inventeringar och bedömningar av träd inom kommunen. Eken som här föreslås naturminnesförklaras är utvald med hjälp av Göteborgs Stads prioriteringslista för natur, kultur och friluftsliv. Trädet har varit uppe i diskussion för naturminnesförklaring tidigare, vid dåvarande park- och naturförvaltningen. Under arbetet med naturminnesförslag i prioriteringslistan har dialog förts med miljöförvaltningen, stadsmiljöförvaltningen och exploateringsförvaltningen. Förslaget till naturminne presenterades för stadsbyggnadsnämnden i ett informationsärende 2025-02-04.

Kommuners bildande av naturminnen

Naturminne är en skyddsform som kan användas för särpräglade naturföremål om de behöver skyddas eller vårdas särskilt. Naturminnesskyddet får även omfatta det område på marken som krävs för att bevara naturföremålet. Skälen för bildande av naturminnen är oftast naturföremålets värden med hänsyn till naturmiljön. Kommunen kan med stöd av 7 kap. 10 § miljöbalken förklara särpräglade naturföremål som naturminnen samt besluta om föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken.

Att bilda naturminnen är ett sätt att införa småskaliga skydd i en miljö där det finns hög risk för intressekonflikter. Naturminnesförklaring möjliggör ett skydd av natur som enklare kan anpassas så att övriga intressen i samhällsutvecklingen inte påverkas.

Kommunen får enligt 7 kap. 7 § andra stycket miljöbalken meddela dispens från föreskrifter som kommunen meddelat för ett naturminne. Beslut om dispens bör ske restriktivt och endast om det finns särskilda skäl. Dispens får enligt 7 kap. 26 § endast ges om det är förenligt med förbudets eller föreskriftens syfte och, enligt 7 kap. 7 § fjärde stycket miljöbalken, endast om intrånget i naturvärdet kompenseras i skälig utsträckning. Beslut kring dispens kan överklagas via Länsstyrelsen. En åtgärd som dispens skulle kunna beviljas för är till exempel beskärning som görs i syfte att skydda människor, egendom eller trädets egen stabilitet. Ytterligare exempel är åtgärder med ett väldigt högt allmänintresse där alternativ lokalisering är omöjlig. Vid prövning av dispens används det underlag som bifogats i ansökan, vilket bör inkludera åtgärd, skäl, geografiskt område, tidsperiod, förväntade kortsiktiga och långsiktiga effekter av åtgärden i förhållande till syftet med naturminnet, åtgärdens omfattning och naturminnesområdets känslighet. I vissa fall behöver ansökan kompletteras med miljökonsekvensbeskrivning.

Förslaget och gränsdragningar

Förslaget till naturminne är utvalt dels genom prioriteringslistan för skydd av natur, kultur och friluftsliv, dels genom dialog med stadsmiljöförvaltningen, miljöförvaltningen och exploateringsförvaltningen. Områdesgränserna har dragits med hänsyn till gällande planer, fastighetsgränser och ekens behov av skyddszon. Förslaget ligger enbart på kommunägd mark.

Stadsbyggnadsförvaltningens bedömning

Stadsbyggnadsförvaltningen bedömer att det är motiverat att skydda föreslagen ek och att naturminnesförklaring är den lämpligaste formen av skydd. Eken är en av fyra så kallade ”gränsekar” i Örgryte-området och det är kulturhistoriskt intressant att lyfta dessa som grupp. Att naturminnesförklara den enskilda eken har ett värde i sig men förvaltningen bedömer att ytterligare värden tillkommer om alla fyra gränsekar naturminnesförklaras som en del i ett sammanhang. Stadsbyggnadsförvaltningens bedömning är att det förslag som nu tagits fram är väl avvägt och att naturminnesförslaget stämmer överens med hushållningsbestämmelserna för mark- och vattenområden enligt 3 och 4 kap. miljöbalken. Förslaget anses vara förenligt med gällande översiktsplan, stadsplan, samt Stadens miljö- och klimatprogram.

Efter avvägningar mellan olika intressen, såsom möjlig exploatering och enskildas intressen, gör stadsbyggnadsförvaltningen bedömningen att de positiva effekterna av naturminnesförklaringar är övervägande inom samtliga dimensioner, ur såväl ett kortsiktigt som ett långsiktigt perspektiv.

Skyddet av ekens monetära värde tillsammans med dess positiva effekter på naturvärden och sociala värden, är aspekter som bör beaktas. Naturminnesförklaringen innebär en begränsad möjlighet att exploatera ytan. Förvaltningen bedömer att denna begränsning övervägs av de positiva effekter som skyddet har för ekosystem och Stadens miljömål, särskilt eftersom ytan är väldigt begränsad. I de föreslagna föreskrifterna för naturminnet anges att säkerhetsåtgärder som exempelvis beskärning får utföras för att minimera risk för personskador eller materiella skador.

Henrik Kant

Jenny Adler

Stadsbyggnadsdirektör

Avdelningschef Strategi och taktik